

Радован ФЕМИЋ²¹

ОДНОС КНЕЖЕВИНЕ СРБИЈЕ ПРЕМА СРПСКОЈ ВОЈВОДОВИНИ ТОКОМ 1848/49.

Сажетак: У раду је анализиран однос званичног Београда према српском покрету у Јужној Угарској током револуционарне 1848/49. Указује се на сложеност прилика и на моделе помоћи коју Кнежевина Србија пружа Српској Војводини.

Кључне речи: Аустроугарска, Мајска скупштина, Српска Војводина, Стеван Книћанин, Војводство Србија, Тамишки Банат.

Положај српског народа у Хабзбуршкој монархији током читавог низа векова одликовао се борбом за национална права. Та борба текла је од XVI до XX века. Изложени притисцима од стране Османлија, централне власти у Бечу, потом угарских и хрватских племићких слојева, те фанатизму римокатоличког клера, Срби су перманентно водили борбу за опстанак. И то једнако на широким просторима северно од Саве и Дунава, као и на тлу Троједнице²². Одбрана царских привелегија од времена Леополда I (1657–1705)²³ до стварања Српске Војводине, и уједињења из 1918. константа је историје пречанских Срба. Сеоба Срба под вођством Арсенија III Чарнојевића донела је нови, значајан талас српског становништва Аустроугарској монархији. Са већ настањеним Србима, ова група представљала је друштвено-политичку чињеницу с којом је требало рачунати. Према једној званичној статистици Аустријског царства, у време револуције 1848/49, и

---

²¹ radovanfemic99@gmail.com

²² Термин за круну Хрватске, Славоније и Далмације, чију су територију Срби у значајној мери насељавали.

²³ У питању су акти којима се дају извесна права Србима, која се тичу црквено-школске аутономије. Сваки од ових докумената доследно заобилази третман политичких права Срба у Монархији. Иначе, Леополд Први издао је Србима следеће привилегије: 21. августа 1690; 21. августа 1691; 4. марта 1695.

непосредно пре и после, у Хабзбуршкој монархији живело је укупно 1.584.134 Срба²⁴. По областима, структура „српског простора“ изгледа овако: Војводина и Банат (402.890); Далмација (395.273); Војна граница (339.176); Славонија (224.180); Истра и Кварнерска острва (134.445); Угарска (69.170) и царска војска (приближно 19.000)²⁵. Број Срба износио је 300.000 више од Хрвата, чији удео износи 1.288.632²⁶. Наравно, кључни проблем је био признавање политичких права Србима, што је Угарска упорно одбијала. Све се сводило на просветно-црквену аутономију, која је константно оспоравана и свођена у раван формалности. Саборима у Пожуну (Братислави) могли су да присуствују само представници цркве: патријарх и епископи. Тиме су Срби морали да се задовоље.

Први корак ка територијалној аутономији Срба учињен је 1694. године. На Сабору одржаном у Баји, Пречани на челу с патријархом Арсенијем III Чарнојевићем упутили су захтев званичном Бечу за доделу територије коју би населили Срби. Представка бечком цару обухватала је: „Славонију, Малу Влашку, Срем, поље Куманско, дистрикат између Саве и Драве све до реке Илове и границе Хрватске, поље Ђулинско, дистрикат Арадски све до Јенове, те Халмађ између реке Мориша и Црног Крижа“²⁷. Ове територије обухватале су „велики простор који укључује целокупну данашњу Славонију, Срем, историјску Бачку и историјски Банат“²⁸. Сходно томе, на сабору у Будиму 1691. изабран је први српски деспот, Ђорђе Бранковић. По одлуци аустријске круне, за подвојводу је изабран Јован Монастерлија. Осим духовне, у рукама српског патријарха, истина за кратко, налазила се и световна власт. Наступајући период донео је Србима сужавање царских привилегија, па су током прве половине XVIII века Србима била на располагању само два института: право јавног богослужења и избор митрополита. Ништа ново, нити друго Пречанима није донео

---

²⁴ Милорад Екмечић, *Дуго кретање између клања и орања: Историја Срба у новом веку (1492–1992)*, Београд, 2010, стр. 205.

²⁵ Исто

²⁶ Исто

²⁷ Чедомир Антић, *Српска историја*, Вукотић медиа, Београд, 2013, стр. 201.

²⁸ Исто

ни Темишварски сабор из 1790²⁹. Тада је обновљен захтев за територијалном аутономијом, тражен је Банат, али и привилегије за Србе у Војној граници. Један од главних захтева био је оснивање Илирске дворске канцеларије³⁰. Због изузетне важности српског етничког елемента Војне границе у доба честих ратова између Аустроугарске и Османског царства, Двор је симулирао излазак у сусрет српским захтевима³¹. Угарски сабор дао 1791. установио је Илирску дворску канцеларију, која је постојала свега 16 месеци, и потом укинута, на захтев угарских племића³². „Срби, међутим, нису признати као народ, већ као верска заједница. У Угарском сабору могли су да их заступају само највиши верски великодостојници“³³.

Револуционарни талас који је 1848. запљуснуо европски простор донео је са собом и отварање српског питања у Монархији. Увелико је текао притисак на Србе, примарно кроз интензивну мађаризацију. „У жупанијама Јужне Угарске, где су Срби имали већину, мађарски се почео уводити у цели живот, на првом месту у црквене матичне књиге. Деци су давана мађарска национална имена, а по новинама у Будиму и Пешти се већ говорило о могућности да се мађаризује православна црква, црквена литургија. И папагаји су морали да науче мађарски језик“³⁴. Иако у почетку опредељени за споразумно решење са Кошутовом владом, Срби су брзо увидели који је пут ка остварењу постављеног циља. „Првих дана револуције у српским захтевима није се постављало питање посебне територије и нема ни говора о стварању Деспотовине или Војводовине.“³⁵ „Први српски програм, двадесет дана пре него што је

---

²⁹ Темишварски сабор из 1. септембра 1790. има огроман значај за историју Срба у Хабзбуршкој монархији. То тврди академик Милорад Екмечић, који у захтевима Темишварског сабора види „први политички програм за стварање једног облика аутономне српске државе“. Детаљније у: Милорад Екмечић, *Нав. дело*, стр. 121.

³⁰ Славко Гавриловић, *О Србима Хабзбуршке монархије*, СКЗ, стр. 210.

³¹ Ова пракса Царског двора посебно је дошла до изражаја за време Ракоцијевог устанка против централне власти (1703–1711), кад је помоћ Срба била преко потребна за очување хабзбуршке круне.

³² Славко Гавриловић, *Нав. дело*, стр. 211.

³³ Исто, стр. 203.

³⁴ Милорад Екмечић, *Нав. дело*, стр. 241.

³⁵ Славко Гавриловић, *Нав. дело*, стр. 215.

јавно обелодањен, био је послат руском цару³⁶. У програму су истицани захтеви за формирање „Српске Војводине“, као и установљење титуле војводе³⁷.

Широки простори Бачке, Баната и Срема ослобођени су акцијом српских устаника. Мајска скупштина 1848. у Сремским Карловцима прогласила је Српску Војводовину. За војводу је био изабран Стеван Шупљикац³⁸, а дотадашњи карловачки митрополит Јосиф Рајичић постао је патријарх војвођанских Срба. Оба првака, патријарх и војвода, били су Срби из Хрватске³⁹. Скупштина у Карловцима је установила Српску Војводовину, која је обухватала: „Срем са Војном границом, Барању, Бачку са Бечејским дистриктом и Шајкашким батаљоном, и Банат са Кикиндским дистриктом и Војном границом.“⁴⁰

Српска Војводовина обзнанила је на Мајској скупштини да ступа у савез са Троједницом, а као извршни орган ове Скупштине установљен је Главни одбор од 48 чланова, за чијег је председника изабран Ђорђе Стратимировић. „Хрватски сабор 1848. прихватио је политички савез са Српском Војводином, са Сремом као њеним саставним делом, али су касније Банско веће у Загребу, Кулмер⁴¹ и Јелачић избегавали да се сагласно томе односе према Војводини која је за њих била пожељна само као сателит Троједне краљевине, а не као равноправан партнер, настојећи при том да се користе и српском новчаном подршком и српском војском за рат против Мађарске.“⁴² Одмах по оснивању Српске Војводине устаници су

³⁶ Милорад Екмечић, *Нав. дело*, стр. 243.

³⁷ Исто

³⁸ Стеван Шупљикац до тада је обављао дужност пуковника Огулинског пука у Војној граници. Према Радошу Љушићу, након смрти Стевана Шупљикаца, крајем 1848. угашена је титула војводе, а у употреби је од тада друго звање – вожд. То звање понио је Ђорђе Стратимировић. Детаљније о овоме у: Радош Љушић, *Српска државност 19. века*, Српска књижевна задруга, Београд 2008, стр. 459.

³⁹ Академик Василије Крстић ову чињеницу тумачи као доказ о високом нивоу развоја српске националне свести тога доба.

⁴⁰ Славко Гавриловић, *Нав. дело*, стр. 204.

⁴¹ Барон Фрањо Кулмер, вођа хрватских народњака – конзервативаца. Особа под чијим се утицајем налазио хрватски бан Јосип Јелачић, који је спроводио Кулмерове идеје у пракси.

⁴² Исто, стр. 392.

упутули писмо руском цару, тражећи покровитељство Русије над Војводством, као у случају балканских хришћана у оквиру Османског царства. „Срби у овој револуцији 1848. не ратују само против непријатеља, него и против себе, менталитета дељења на посебне струје и вође. У Војводини је власт била у рукама патријарха Рајичића, који се држао правила да треба радити постепено и увек у складу са саветима из Русије. Главни одбор је био у рукама полетног, али недовољно стабилног Ђорђа Стратимировића.“⁴³

Није се дуго чекало на изјаву да одлуке Мајске скупштине не признају ни Двор, ни Угарска. Под оптужбама за подривање територије јужне Угарске, мађарска влада отпочела је са репресалијама према Србима, што је ескалирало 12. јуна, нападом бечко-мађарске војске коју је предводио генерал Храбовски на Сремске Карловце. „Тиме је почео српско-мађарски рат у коме су Срби остали усамљени, јер су се Немци, Мађари, Румуни, па и Хрвати и Словаци на подручју Српске Војводине према њима држали отворено непријатељски или пасивно. Главни могући српски савезник, бан Јосип Јелачић, све до средине септембра 1848. био је у ставу ишчекивања, а и кад је ступио у рат против Мађарске, пошао је према Пешти, а не према Српској Војводини, којој је преостало да очекује помоћ само од Кнежевине Србије.“⁴⁴

Нудећи суштинско, свеобухватно објашњење позиције Кнежевине Србије према покрету пречанских Срба, Славко Гавриловић прецизно наглашава: „Иако је у то време Србија само била полунезависна и под протекторатом Турске и Русије, њена влада, захваљујући највише Илији Гарашанину, чинила је највише што је могла да војвођанске Србе помогне новцем, оружјем, муницијом, а нарочито слањем на хиљаде добровољаца под војводом Стеваном Книћанином на бојишта у Бачкој и Банату. Без те помоћи Српска Војводина не би се могла годину дана одупирати далеко надмоћнијој Мађарској. Ипак, до сједињења Српске Војводине са Кнежевином Србијом није дошло, јер силе –протекторке нису помишљале на разбијање Аустрије и Угарске, иако је постојала и комбинација да се обе српске државе, условно речено, нађу у зајед-

⁴³ Милорад Екмечић, *Нав. дело*, стр. 246.

⁴⁴ Славко Гавриловић, *Нав. дело*, стр. 217.

ници под суверенитетом Порте⁴⁵. Исказана бројевима, помоћ Кнежевине Србије устаницима до почетка августа мерила се са преко 15.000 добровољаца, на челу са уставобранитељским прваком Стеваном Книћанином. Борци Стевана Книћанина омогућили су одбрану у најважнијој бици, код Сентомаша (Србобрана) 14. јула 1848. Одбраном Сентомаша Српска Војводовина је успела да се одржи, али не и да сузбије мађарску војску са територије Војводства⁴⁶. Војвођанским Србима пружана је и материјална помоћ. Зна се да је само до краја 1848. влада у Београду за потребе добровољаца које је слала издвојила 20.000 дуката⁴⁷.

Идућа, 1849. година није донела повољности за српски покрет у Монархији. Устав из марта 1849. није препознавао Српску Војводовину као аутономну територијалну област. Напротив. Њен статус био је неодређен, али је постојала могућност присаједињења Хрватској, Мађарској, или пак Ердељу⁴⁸. Војна граница, толико важна за српско питање, била је издвојена из Војводовине и Троједнице, и устројена као посебна област из предреволюционарног доба. Решавајући српско питање, априла 1849. одлуком Двора Српска Војводина је стављена под војну управу Фридриха Мајерхофера, док је патријарх Рајичић именован за царског комесара цивилних области Војводовине, истина за кратко вријеме. Већ у јулу, под изговором да је потребан као преговарач у Бечу, српски патријарх био је удаљен из Војводовине⁴⁹. Половином августа 1849. Мађарско-српски рат је окончан. Мађари су нанели тешке губитке Србима, освојили цео Банат, значајан део Бачке, а Срби су пружали отпор у пределу Тителске висоравни. О држању Кнежевине Србије у овим данима, Славко Гавриловић пише: „У најкритичнијем часу из Србије су поново упућени добровољци, који су се до краја рата задржали на бојишту у Војводовини.“⁵⁰ Но, поред неспорне помоћи пречанским Србима, Кнежевина Србија била је опрезна у погледу уједињења Срп-

⁴⁵ Исто

⁴⁶ М. Екмечић, *Нав. дело*, стр. 248.

⁴⁷ К. Никифоров, *Начерџаније Илије Гарашанина и сјољашња йоли-йика Србије 1842–1853*, Службени гласник, Београд, 2016, стр. 179.

⁴⁸ Исто, стр. 218.

⁴⁹ Исто

⁵⁰ Исто

ске Војводине са матицом⁵¹. Ипак, јединство је исказано у „србијанским добровољцима, титули вожд, државним симболима преузетим из Србије (грб, застава) и у оживљавању имена Србија. Иако је постојала скривена жеља код свих Срба за уједињењем са Кнежевином Србијом, било је и другачијих ставова. Вожд Ђорђе Стратимировић изнео је у нацрту устава Српске Војводине да би требало радити на савезу са Кнежевином Србијом. Србијански политичари, Аврам Петронијевић и Илија Гарашанин, одбацили су Стратимировићеву идеју као опасну и неприхватљиву“⁵².

Након Мађарско–српског рата, Бечки двор одлучио је да стави тачку да питање српске аутономије северно од Саве и Дунава. Нејединство Срба и Хрвата, поготово по питању Срема, те различити тонови унутар српског покрета, убрзали су доношење решења. Коначно, 18. новембра 1849, по одлуци Бечког двора установљена је круновина под називом Србија и Тамишки Банат. Ни налик областима које су ушле у састав Српске Војводине прокламоване Мајском скупштином, нова област је обухватала: „Бачку, без Шајкашког батаљона и цео Банат, али без Војне границе, а од Срема само илочки и румски срез, док је Сремска војна граница, укључив чак и Карловце, остала изван састава тог Војводства. Титулу српског војводе цар је задржао за себе, а на чело Војводства Србије дошао је царски генерал Фердинанд Мајерхофер. Седиште управе пренето је у Темишвар, на периферију српског народа, а немачки језик враћен у службену употребу“⁵³.

Анализирајући узроке за овакав начин устројства нове области, Чедомир Антић запажа: „Лишено области Војне границе уз Саву и Дунав, готово искључиво насељене српским народом, Војводство је проширено на територију читавог Баната, скоро читавог Срема и великих делова Бачке и Барање. Промена имена требало је да заустави тежње националног покрета српског народа да створи уједињену, или макар (после Србије и Црне Горе) трећу српску државу. Њоме су изражена древна права и постојеће претензије Аустрије да у своје границе укључи области нововековне и средњовековне Србије.“⁵⁴

⁵¹ Р. Љушић, *Нав. дело*, стр. 460.

⁵² Исто, стр. 460–461.

⁵³ Константин Никифоров, *Нав. дело*, стр. 219.

⁵⁴ Чедомир Антић, *Српска историја*, стр. 205.

Војводство није функционисало због мноштва разлога, а у њему „није било већинског народа, а Срби су били тек трећа нација по бројности. Војводство није имало било какву аутономију. Титулу великог војводе узео је сам цар. Подвојводе су углавном били царски генерали, који су командовали војском у овим крајевима. Ниједан од њих није био Србин. Област Војводства била је подељена на округе уместо на жупаније. У службеној употреби је уместо мађарског био српски језик, па потом немачки. Постојале су и засебне судске установе са врховним судом. Ова, пре свега формална аутономија, постојала је све док после пораза у рату са Пијемонтом 1859. године, хабзбуршка круна није била приморана да се поново споразуме са Мађарима. Укинут је апсолутизам, а Октобарском дипломом је успостављено уставно уређење. Царским писмом од 27. децембра 1860. укинута је Војводство Србија и Тамишки Банат⁵⁵.

Сводећи закључке о револуционарној 1848/49. години, Милорад Екмечић пише: „Јужни Словени су у револуцији 1848/49. доживели историјски пораз, у смислу да ниједан захтев који су претходни национални препороди постављали није успео. Најкиселији плод ове револуције је било стварање 'Војводства Србије и Тамишки Банат', који су Срби почели захтевати одмах у почетку побуне. 'Војводство Српско' је било створено због захтева Русије да се испуни неко од обећања која су обилато сејана кад је требало да њихова снага спасава царство од пропадања“⁵⁶. Даље од формирања Српског Војводства није се могло. Према Милораду Екмечићу, један од кључних разлога садржан је у томе што је Русија била апсолутни противник рушења Аустрије. То доказују и савети упућени хрватском бану Јелачићу, као и руководству српског покрета у Јужној Угарској⁵⁷.

Однос између Кнежевине Србије и пречанских Срба био је двосмерног карактера. Сународници су осећали обавезу да помогну учвршћивање независног државног ентитета у својој матици. „Читава једна генерација српских политичара, чиновника, пословних људи, интелектуалаца, лекара, инжињера, професора и учитеља дошла је из хабзбуршких земаља у

⁵⁵ Исто

⁵⁶ Милорад Екмечић, *Нав. дело*, стр. 251.

⁵⁷ Исто, стр. 245.

Кнежевину Србију. Звали су их „немачкари“⁵⁸. Међу многима, издвајају се: српски председник владе, Аврам Петронијевић, Димитрије Давидовић, писац Сретењског устава, попечитељ Доситеј Обрадовић, митрополит Петар Јовановић, и многи други⁵⁹. Но, револуционарна врења на тлу Монархије у Београду су различито посматрана. Већ током марта 1848. по главном граду Србије растурали су леци којима се позивало на истеривање Османлија из Србије, те уједињење Србије, Босне, Бугарске, Хрватске и Славоније у заједничку, илирско-српску државу, на чијем би се челу налазио кнез Александар Карађорђевић. Носиоци ових тежњи били су, у првом реду, студенти Београдског лицеја либералних схватања, окупљени око „Дружине младежи србске“. Њихове ставове у потпуности су делили студенти пристигли са школовања у Француској⁶⁰. Оријентација ове групе студената није била по вољи уставобранитељској влади, која је сузбијала њихове активности. Доба револуционарног врења у Монархији представља време тражења начина Кнежевине Србије за организацију помоћи српском покрету у Мађарској. Истина, у редовима уставобранитеља није владала апсолутна сагласност за предузимање акције помоћи Пречанима. „Док је Гарашанин у извесној мери нагињао на страну подршке захтева војвођанских Срба, Вучић је одлучно био против тога“⁶¹. Према Константину Никифорову, „Вучићеви погледи у националну будућност нису ишли преко тренутног интереса шумадијског сељака“⁶².

У жеку револуционарне 1848/49. српске власти у Београду на идејном плану разматрају начин уједињења Срба и шире, Јужних Словена у будућу заједницу. Тих дана јавља се пројекат о Српском вицекраљевству, или Српским сједињеним државама, из пера Константина Николајевића⁶³. На трагу идеја Гарашаниновог *Начертанија* из 1844. овај пројекат нудио је

---

⁵⁸ Чедомир Антић, *Српска историја*, стр. 203.

⁵⁹ Исто

⁶⁰ Константин Владимирович Никифоров, *Начертаније Илије Гарашанина и сјољашња политика Србије 1842–1853*, Београд, 2016, Службени гласник, стр. 147–148.

⁶¹ Исто, стр. 149.

⁶² Исто

⁶³ Константин Николајевић је био српски капућехаја у Цариграду. Уживао је поверење Илије Гарашанина и добио његову подршку за израду овог плана.

решење и Србима са простора Аустроугарске. Наиме, К. Николајевић је планом предвиђао уједињење најпре Срба, а потом и Јужних Словена у једно „Југословенско царство“. Стварање заједнице требало је да се изврши на приницу конфедерације⁶⁴. Но, муњевити развој ситуације на терену налагао је брзи прелазак са идејног на конкретни план. Положај пречанских Срба није омогућавао никакво одлагање решења. Став Кнежевине Србије према делатности њених сународника северно од Саве и Дунава делом је детерминисан (сфера јавне, отворене политике) и односом кључних актера европске дипломатије тог доба према овом питању. Због активног држања сваке од великих сила, српске власти нису биле у могућности јавно да стану на страну војвођанских Срба.

Због могућег јачања руског утицаја, Османско царство било је апсолутни противник учешћа Београда у деловању Пречана. Русија је, у страху од преливања револуционарног таласа на своју територију, показивала уздржаност. Стога је половином марта 1848. руски цар Николај објавио неутралну позицију Русије. У манифесту о немешању руски император наводи да је „неопходно налазити се у одбрамбеном, готово кордонском размештају, будно мотрећи на своју област, не би ли се сваки покушај код куће угушио на самој почетку“⁶⁵. Као ретко када, ставови Османске империје и Русије у односу на ово питање у почетку били су истоветни. Ипак, Русија је постепено ублаживала свој став, увиђајући да је тренутно стање неодрживо. О томе најбоље сведочи писмо руског посланика у Београду, Данилевског, који овим поводом извештава своју владу: „Јер, ако узмемо да влада и послуша руске савете онда би се равнодушност Срба према невољама војвођанских Срба приписивала Русији и по целој дунавској страни ширило би се роптање против ње.“⁶⁶

Као велика сила заинтересована за утицај у Србији, Француска се није држала по страни. Она је кроз изричити став свог конзула у Србији, М. Лемперанија, одлучно иступала против помоћи Пречанима. Разлог оваквог држања Француске

⁶⁴ Радош Љушић, *Књига о Начертанију: национални и државни програми Кнежевине Србије (1844)*, Белетра, Београд 2004, стр. 126–136.

⁶⁵ Константин Никифоров, *Нав. дело*, стр. 150.

⁶⁶ Исто, стр. 158

садржан је у страху од „руског панславизма“, како је извештавао француски конзул владу у Паризу. Револуционарна акција војвођанских Срба изазивала је Ламперанијево подозрење, који је био уверен да иза њихових акција стоји званична Русија⁶⁷. С протоком времена и Аустрија је правила заокрет у односу на ово питање. Она је политичким маневром покушавала да извуче корист за хабзбуршку круну од активности војвођанских Срба. Промена аустријског става поклапала се са доласком на престо новог владара, Франца Јозефа. Он је посебним актом потврдио одлуке Мајске скупштине, с тим да је кључно питање остајало нерешено. У питању је територијални опсег Српског Војводства. То питање је намерно и перманентно заобилажено, вољом бечког двора.

Стање у Србији, па и однос према револуционарном покрету пречанских Срба, непотпуно се сагледава без улоге Петровске скупштине из 1848.г.⁶⁸ На овој скупштини званично се појавио предлог да Кнежевина Србија не помаже покрет у Војводини. У складу са тим, тражило се очување ми-ра, јер су жеље Османског царства и Русије биле истоветне. Без дилеме, исход Петровске скупштине значио је тријумф То-ме Вучића–Перишића. Истина, за кратко време. Недуго након Петровске скупштине, кнез и влада кренули су са политичком маргинализацијом Вучића–Перишића. Овај скуп до краја је из-нео на видело унутрашњу политичку поделу на две струје: проруску и профранцуску. „Заседање на Петровдан, 12. јула 1848. показало је да је било немогуће помирити све струје у друштву. Главни сукоб је био тајне природе. Пољска емиграција је, уз помоћ одређених људи у самој скупштини и групе око Илије Гарашанина, настојала да истисне руски утицај“⁶⁹. Тезу Милорада Екмечића о експлицитном сврставању Илије Гарашанина у „демократски“ и „либерални“ табор међу уставобранитељима оспорава Константин Никифоров, који тим поводом закључује: „По нашем мишљењу, чак и условно сврставање Гарашанина и његових сабораца у 'табор демократије' и 'либералну

---

⁶⁷ Исто, стр. 151.

⁶⁸ Скупштина је сазвана на Петровдан (29. јуна/12. јула) у Крагујевцу, па је због тога позната као Петровска скупштина у историографији.

⁶⁹ Милорад Екмечић, *Дујо крешање између клања и орања*, стр. 250.

струју' нема основа. Пре би се могло рећи да он није припадао ниједном табору, већ је у потпуности остајао концентрисан на решавање српског питања, трудећи се да при томе као савезнике искористи час једне, час друге силе – оне које су му обећавале највећи успех у датој конкретной ситуацији.⁷⁰ Други, затворени део Петровске скупштине потпуно су-протно је решавао питање српског покрета на тлу Јужне Угарске. На иницијативу пречанских Срба позитивно је одговорено, с тим да се „неутралност привидно мора и даље одржавати“⁷¹.

Ипак, од времена Петровске скупштине прелазак добровољаца из Кнежевине у Угарску добијао је карактер масовног. Тих дана *Србске новине* пишу о позивима пречанских Срба на следећи начин: „Рођена браћо Срби! Вама је позната грозна судбина наша. Маџари су наумили све нас у корен сатрти. Они убијају све што је наше, мушко, женско, мало, велико. Они пале села и градове наше. Они скверне цркве наше, образе божије и часне трпезе. Они су од Срема, Бачке, Баната направили Косово-поље“⁷².

Да се Кнежевина Србија није држала по страни доказује и улога Матије Бана, који се, на иницијативу Илије Гарашанина нашао марта 1848. на помоћи војвођанским Србима. Према Славку Гавриловићу, иако је идеја о Српском Војводству потекла од пречанских Срба, не треба занемарити ни улогу Кнежевине Србије, кроз дјеловање Матије Бана, који о томе резонује на следећи начин: „Кад су царске власти парализоване, морају их народне замјенити; па зато треба савјетовати прекошњим Србима да сами устроје мјестне привремене власти, а централну у Карловцима или Новом Саду. Сад је вријеме да поврате одузету им аутономију с војводом и патријархом на челу. Али, да би трвђе стојали ваља да уговоре савез с Хрватима... То све... требало би да Србија подстакне, па да буде у јужнословенском покрету господарица положаја. Не треба никому другому то оставити“⁷³.

Агитација чланова Тајног панславистичког клуба, а посебно Матије Бана од велике је важности. Током друге половине марта 1848. Матија Бан водио је у Војводини прего-

⁷⁰ Константин Никифоров, *Нав. дело*, стр. 188.

⁷¹ Исто, стр. 156.

⁷² Исто, стр. 157.

⁷³ Славко Гавриловић, *Нав. дело*, стр. 215.

воре са Јосифом Рајичићем. Свакако по налогу Илије Гарашанина, разматрани су модели помоћи Кнежевине Србије устаницима. Проглас који је Матија Бан израдио са Фрањом Захом, а који је ширен по Новом Саду, и даље по Војводини позивао је пречанске Србе на установљење две титуле: војводе и патријарха, те формирање своје војске и ступање у савез са Хрватима⁷⁴. Према инструкцијама Гарашанина, М. Бан је ступао у преговоре и са хрватским баном Јелачићем. Исказујући резерву према аустријском официру, Матија Бан је извештавао српске власти на следећи начин: „Али, у садашњим приликама, војник ће над дипломатом имати превагу“⁷⁵. Двоструку игру хрватског бана Јосипа Јелачића према Српском Војводству, који је упорно одбијао да помогне у борби са Мађарима регистровала је званична Србија. Тако ће свој став о њему у једном писму саопштити Илија Гарашанин: „Страшно лаже овај бан. Он просто лаже и сасвим у духу дворском ради. Млогги сумњају овако о њему, но ја не само што сумњам, но чисто видим све његове лагарије.“⁷⁶

Септембра 1848. кад се бан Јелачић укључује у борбу против Мађара, он то чини као заштитник бечке круне, а не као српски савезник. Зато ће војска коју је предводио поћи према Пешти, а не према Српској Војводини. Овај потез хрватског бана Гарашанин је карактерисао: „био би чистији посао да је бан утврдио своје границе, па после и Србима дао помоћ да заузму своје, јер то би био рат чист за слободу ова два народа (Срба и Хрвата)“⁷⁷. Развој догађаја током 1849. учврстио је српског државника у пређашњем мишљењу, што се види из преписке са Стеваном Книћанином, датираној на 3. јун. 1849: „Збиља, како нам липи Брат Бан од Хорватске? Чини ми се право је о њему говорио пролетеријат. Он је како се види најзадовољнији ако је угодни за доста дужностима солдата пуког и неотесаног. Ја би реко он још не зна да је Бан Хрватски, а уверен сам да не би име генерала дао за оно име Бана... Он мисли кад уме лепа слова говорити и ласкава писма написати да је све испунио што је дужан... За Бога! Зашто се

---

⁷⁴ Константин Никифоров, *Начертаније Илије Гарашанина и стољашња политика Србије 1842–53*, стр. 163.

⁷⁵ Исто, стр. 164.

⁷⁶ Славко Гавриловић, *Нав. дело*, стр. 370.

⁷⁷ Исто, стр. 375.

људи не окану лагати? Та боље је нека кажу шта мисле и оће-ду, него што шепртљају кад ји свет сав позна гди лажу.“⁷⁸

Осим Кнежевине Србије, вредним пажње чини се и напомена о држању Црне Горе према Српској Војводини током револуционарне 1848/49. Наиме, црногорски владар Петар II Петровић Његош био је присталица свесрпске сарадње. Веровао је да ће уједињењем свих Срба у једну државу њему бити додељен трон српског патријарха. Приликом разговора са Матијом Баном на Цетињу, Његош је уручио писмо овом изасланику, адресирано на српског кнеза Александра Карађорђевића. У њему је позивао на акцију, наводећи да кнез има обавезу да „не обрука име свога оца и да испуни своју вишњу предодређеност“⁷⁹. За владе Његошеве црногорски добровољци су се појединачно, али и у групама пребацивали на тло Јужне Угарске, и помагали одредима Стевана Книћанина. Да дели бригу за успех српског покрета Његош сведочи у једном писму упућеном пречанским Србима, у коме наводи: „да нас није од сјевера одвоила Босна и Хецеговина, а од запада Далмација, ми бисмо вама давно у помоћ дошли“⁸⁰. Доказ солидарности Црне Горе са Србима у Јужној Угарској представља и додјела Обилића медаље за успехе у рату против Мађара првацима овог покрета: Стевану Книћанину, Ђорђу Стратимировићу и Миливоју Петровићу Блазнавцу⁸¹.

ЛИТЕРАТУРА:

Антић, Чедомир, *Српска историја*, Вукотић медиа, Београд, 2013.

Владимирович Никифоров, Константин, *Начерџаније Илије Гарашанина и спољашња историја Србије 1842–1853*, Службени гласник, Београд, 2016.

Гавриловић, Славко, *О Србима Хабзбуршке монархије*, Српска књижевна задруга, Београд, 2010.

Екмечић, Милорад, *Дуо кретање између клања и орања: Историја Срба у новом веку*, Евро-Ћунти, Београд, 2010.

Љушић, Радош, *Књижа о Начерџанију: национални и државни програм Кнежевине Србије (1844)*, Белетра, Београд, 2004.

Исти, *Српска државност 19. века*, Српска књижевна задруга, Београд, 2008.

⁷⁸ Исто, стр. 383.

⁷⁹ Константин Никифоров, *Нав. дело*, стр. 166.

⁸⁰ Исто

⁸¹ Исто